

СЕДНИЦА КОМИСИЈЕ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ГРАМАТИЧКЕ СТРУКТУРЕ
СЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА МЕЂУНАРОДНОГ КОМИТЕТА СЛАВИСТА
(Варшавски универзитет, Факултет за неофилологију, Катедра за формалну лингвистику
18–20. септембар 2019)

Комисија за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног комитета слависта састаје се редовно једном годишње како би слависти из словенских и несловенских земаља разменили своја мишљења поводом актуелних питања теорије граматике, као и контрастивног или типолошког истраживања граматике словенских језика, често у поређењу са несловенским. Овогодишњи скуп је био одржан на Варшавском универзитету, на Катедри за формалну лингвистику Факултета за модерну филологију. У раду конференције је учествовало 25 чланова Комисије, од којих је сваки поднео пленарно саопштење у трајању од пола сата, укључно са дискусијом. Скупу су присуствовали и пољске колеге-лингвисти који су се активно укључивали у дискусије, а посебно интересовање свих присутних изазвало је учешће у дискусијама истакнутог пољског лингвисте Анжеја Богуславског.

Излагања чланова Комисије била су распоређена у осам седница током два радна дана конференције, док је трећег дана био организован излет по сликовитим пределима централне Пољске: Лович – Неборов – Аркадија.

Конференцију је отворио председник Граматичке комисије МКС Мацеј Гроховски, који је изразио посебно задовољство поводом одржавања овогодишње седнице у Варшави и зажелио свима успешан рад.

Прву седницу је водио фински типолог и слависта Хану Томола, који је поздравио присутне и дао реч Јармили Паневој из Чешке. Професорка Паневова је поднела саопштење на тему *Poznámky k třídění příslovečných určení* (Напомене о типологији адвербијалних одредби), у којем је истакла да сврха типологије адвербијалних одредби може бити дидактичка, преводилачка или типолошка. Основни типови одредби – за простор, време, начин, узрок углавном се издвајају у нормативним граматикама и уче у школи, међутим, Јармила Паневова је скренула пажњу на чињеницу да је њихов теоријски опис повезан са суптилнијом класификацијом, која је илустрована на примеру израза за локализацију објекта у простору у чешком језику.

Професор Анжеј Богуславски је наставио тему о адвербијалима анализом епистемичких адвербијала у тзв. биполарним питањима („да/не“ питањима) у свом излагању *On the status of „attesting adverbials” in bipolar questions* (О статусу „потврдних адвербијала“ у биполарним питањима). Према мишљењу овог угледног слависте, *czy/does* питања која садрже „потврдне адвербијале“, попут *sigurno, недвосмислено, буквално, очигледно* итд., не реферишу о објективном стању, већ представљају говорникову метакарактеризацију сопственог предвиђања стања ствари, што објашњава њихово неочекивано присуство у таквим „девијантним“ питањима.

У наставку овог тематског блока професор Катедре компјутерне лингвистике РГГУ, представник Московске семантичке школе, Леонид Иомдин је илустровао како валентност кључне речи микросинтаксичке конструкције одређује њену валентну структуру. Реферат на тему *Некоторые адвербиальные микроконструкции в русском языке: валентная структура и семантика* (Поједине адвербијалне микроконструкције у руском језику: валентна структура и семантика) привукао је пажњу присутних занимљивом интерпретацијом појма валентност, која се у овом случају односи на контекст употребе одређеног прилога. Рецимо, руска реч *вид*, како наводи научник, има две различите валентности – објекатску (‘шта се види’) и садржајну (‘како то изгледа’). Именска група у генитиву пре свега попуњава његову објекатску валентност (*вид Варшавы зимой*), а у посебним случајевима може попунити и садржајну (*Сечение железнодорожной насыпи имеет вид трапеции*). Валентност, која се изражава именском речи у генитиву, како наводи научник, попуњава слободну позицију у микросинтаксичкој конструкцији са стабилном компонентом *в виде*. Ово истраживање је још једно у низу описа микроконструкција у руском језику, којима се бави Леонид Иомдин, притом се под потоњим подразумевају конструкције са стабилном, компонентом која је потврђена у дискурсивној пракси, и једном или неколико променљивих, које примају у тој конструкцији исти граматички облик, нпр. *в виде подарка/структурной лингвистики/помощи* итд.

После паузе рад Комисије је настављен заседањем које је било посвећено питањима синтаксе. Адриан Баренцен и Виктор Храковски су поднели заједнички реферат на тему *О вторичных значениях таксисных союзов в славянских языках*. (О секундарним значењима таксисних везника у словенским језицима). Излагање је било засновано на фрагменту колективног пројекта о таксису у словенским језицима којим већ скоро деценију руководи водећи петербуршки типолог Виктор Храковски. У центру пажње ових истраживача су се нашли везници, који, попут српских неспецијализованих везника *пошто, како, чим, док* и др., осим темпоралног таксисног значења реализују и узрочно-последично или друго значење – условно, допусно, циљно. Баренцен и Храковски су поставили питање о могућности дијагностификовања контекста у којем такав везник може примити нетемпорално значење. Значајан део излагања је био заснован на примерима неспецијализованих таксисних везника из српског језика.

Следеће саопштење је поднео водећи швајцарски лингвиста Данијел Вајс, на тему: *Особенности относительных придаточных предложений в современной русской разговорной речи: отклонения от нормы или самостоятельные конструкции* (Специфичне одлике релативних клауза у савременом руском разговорном језику: девијација или самосталне контрукције). Научник анализира специфичне конструкције у којима су изостављени облигаторни синтаксички елементи. Реченице тог типа Вајс дели на три типа – 1) са неексплицираним формалним антецедентом, 2) са изостављеним релативизатором, 3) са неексплицираним антецедентом и изостављеним релативизатором. Како у руском језику сличне реченице са изостављеним облигаторним синтаксичким елементом припадају

супстандарду, Вајс примећује да то није случај у другим језицима – како словенским тако и несловенским.

Нови члан Граматичке комисије МКС, представник Петербуршке школе типолошке анализе Сергеј Сај говорио је о именским узрочним конструкцијама у словенским језицима: *Именные причинные конструкции в славянских языках: пилотное корпусное исследование* (Именске узрочне конструкције у словенским језицима: пилот истраживање). На бази великог корпуса (PARASOL <http://www.parasolcorpus.org>), који обухвата 11 словенских језика, биле су размотрене предлошко-падежне конструкције, попут српских *од бола, због болести, услед кашњења* итд. Оне су класификоване према семантичким показатељима, међу којима су: 1) унутрашњи узрок vs. спољни (*напио се од муке; закаснио је због кише*); 2) непосредни узрок vs. посредни (*ознојио се од напора; закаснио због Стефана*); 3) објективни узрок vs. субјективни, тј. узрок-мотивација (*заспао је од умора; помогао је из сажалења*). Истраживање је показало да се у наведеним узрочним конструкцијама стриктно издвајају две групе предлога (ОД и његови еквиваленти и ИЗ/З/С и њихови еквиваленти), чија је употреба мотивисана профилисањем одређеног значења у оквиру наведених семантичких група. Према закључку Сергеја Саја, дистрибуција одређених типова узрочних конструкција наведеног типа се не подудара са устаљеном поделом словенских језика на 3 групе.

Прво поподневно заседање ГК је било посвећено дијахронијским проучавањима и питањима граматикализације. Истакнута бугарска лингвисткиња Руселина Ницолова је говорила о односу између темпоралности и модалности у бугарском језику: *Будуће време – отношение между темпоральностью и модальностью*, док је водећи норвешки слависта Јан Ивар Бјорнфлатен говорио о трансформисању сложеног система претериталних времена у банатскобугарском језику – *Bulgarian dialects as a laboratory for Slavic historical linguistics: Banat-Bulgarian and the transformation of the past tenses in non-standard Bulgarian* (Бугарски дијалекти као лабораторија за словенску историјску лингвистику: банатскобугарски језик и трансформација прошлих времена у бугарском супстандарду).

После паузе за кафу о најновијим тенденцијама у словачком и украјинском језику упознали су присутне водећи словачки лингвиста Љубомир Краљчак – у реферату *Unifikačné tendencie zámených tvarov v štandardnej variete súčasnej slovenčiny* (Тенденција ка унификацији необичних облика у савременом стандардном словачком језику) и дописни члан Украјинске националне академије наука Анатолиј Захњитко: *Внутрішньо- і зовнішньовідмінковий статус вокатива: типологія виявів* (Статус вокатива унутар и изван категорије падежа: типологија реализације). Љубомир Краљчак поставља занимљиво питање о томе у којој су мери облици који одступају од норме аграматични с обзиром да су резултат унутрашњопарадигматске и спољнопарадигматске (синтагматске) аналогije, док је Анатолиј Захњитко убедљиво, с ослонцем на бројне примере, илустровао изузетну виталност и заступљеност у говору украјинског вокатива, који се одржао упркос настојању ка његовом елиминисању из граматичког описа, што потврђује статус ван парадигме падежа

(тзв. *клична форма* уместо *кличний відмінок*), који му је био додељен у претходном периоду руско-украјинске диглосије.

После научних заседања Комисија је одржала своју годишњу организациону седницу, где се расправљало о предлозима нових кандидата за чланство, као и о месту одржавања следеће седнице. Након једногласног гласања прихваћен је предлог колеге Тилмана Ројтера да се следеће заседање Комисије одржи на Универзитету у Клагенфурту (Аустрија).

После напорног радног дана чланови Комисије су имали могућност да у пријатној атмосфери наставе разговоре и дискусије за време вечере коју су приредили организатори конференције.

Другог радног дана конференције први је наступио Хану Томола, који је говорио о аутоантонимима на примеру идиома: *Остаться с носом и без носа – размышления по поводу автоантонимов* („Остати са носем“ или без носа – мисли поводом аутоантонима). Још један представник Московске семантичке школе Игор Богуславски је поднео изузетно занимљив реферат на тему: *Семантический сдвиг и его интонационная маркировка* (Семантичко померање и његово интонационо обележавање), док је председник Комисије Мацеј Гроховски у саопштењу *O niezbadanej funkcji składniowej słowa co w języku polskim* (О неистраженој функцији речи *co* у пољском језику) говорио о недовољно истраженој функцији речи-морфеме *co* у пољском језику, која отвара позицију за компаратив (нпр.: *co większe wugu*), те наступа као аналитички показатељ интензификације тог значења. Сврставајући ову реч у метапредикативне операторе који отварају синтаксичку позицију за одређену врсту речи у реченици, научник га пореди са сличним пољским оператором *jak*, који отвара позицију за суперлатив, али примећује да *co* такву позицију нужно не имплицира (уп.: *co trzeci dzień, co niektóre dłuższe* и сл.).

После паузе заседање Комисије су наставила саопштења везана за егзотичне граматикализоване структуре у словенским језицима, које раније нису привлачиле довољну пажњу истраживача. Људмила Поповић је говорила *О контрфактивним деонтичким конструкцијама у словенским језицима*. У саопштењу су размотрене српске конструкције попут *била она мислити на време, било је устати раније* у поређењу са сличним конструкцијама у пољском, украјинском и староруском језику. Након детаљног прегледа великог ареала распрострањености наведених конструкција у савременим српским говорима (црногорским, херцеговачким, банатским шумадијско-војвођанским, тимочко-лужњичким и сврљишким, тутинско-новопазарско-сјеничком говору зетско-сјеничког дијалекта), као и поређења њихових облика са сличним пољским, украјинским и староруским примерима, закључено је да се ради о архајичној контрфактивној деонтичкој конструкцији, која је потиснута на маргине граматичких система савремених словенских језика због полифункционалности глагола *бити*, који се временом усталио у употреби претежно као копулативни или егзистенцијални, док се његова модална семантика потискивала.

Немачки слависта Тилман Бергер наставио је тему о конструкцијама са инфинитивом подневши саопштење о тзв. апсентиву, који се јавља у северним и западним словенским језима, пре свега у чешком (уп. чеш.: *X byl tančít* 'X је био на игранци'). У саопштењу „*Апсентив*” в северных и в западных славянских языках (Апсентив у северним и западним словенским језицима) Тилман Бергер је изнео нове податке о заступљености ове конструкције у лужичкосрпским језицима, као и у словеначком. У доњолужичким и словеначким конструкцијама овог типа користи се супин, што, по мишљењу аутора, пролива светлост на порекло конструкције.

Немачки типолог Бјорн Вимер у свом саопштењу *Propozycja karty semantycznej struktur apprehensywnych* (Предлог семантичке карте апрехенсивних структура), ослањајући се на истраживања апрехенсива или тзв. превентива у словенским језицима (попут срп. *Пази да не закасниш!*), настоји да групише овај облик према темпоралним показатељима негираног глагола у предикату, који могу бити оријентисани према плану будућности (буг. *Да не ме забравим!*) или прошлости (пољ. *Woję się, żebyś czegoś w pokoju nie potracił*).

Поподневну седницу наставила су излагања посвећена мањинским словенским језицима. Јапански слависта Мотоки Номаћи, аутор занимљивих истраживања о микројезицима, али и о граматичким процесима у српском језику, као и о другим словенским језицима, говорио је о егзистенцијалним реченицама у кашупском језику са историјске и типолошке перспективе (М. Nomachi, Y. Gorbachov, *Existential clauses in Kashubian: a historical and typological analysis*). Италијанска научница Розана Бенакјо, познати италијански аспектолог и истраживач резјанског микројезика, поредила је аспектуалне функције суфикса *-ну-* у том језику са аналогним суфиксом у руском, док је аустријски колега Тилман Ројтер са Универзитета у Клагенфурту наставио аспектолошку тематику освртом на разнолику семантику префикса *за-* у руском језику.

На закључној радној седници своја изузетно занимљива саопштења поднели су Борис Норман – *К типологији хијазма в славянских языках* (Ка типологији хијазма у словенским језицима), чешка лингвисткиња Каролина Скварска – *Adjektiva hněvu v češtině, ruštině a polštině* (Адјективи за гнев у чешком, руском и пољском језику) и организатор конференције Магдалена Дањелевич – *Тематический аспект высказывания и его показатели в польском языке* (Тематски аспект исказа и његови показатељи у пољском језику). Сва три излагања су још једном показала да је граница између граматике и лексикона изузетно разливена уколико се она посматра кроз процесе граматикализације и прагматикализације језичких структура.

У саопштењу Магдалене Дањелевич разматра се теоријско питање о издвајању посебне семантичке категорије – тематског аспекта, која налази свој израз у говору. Ради се о лексичким и граматичким маркерима који профилишу одређено значење једног дела исказа или му дају посебну конотацију, попут лексичких средстава: *са аспекта, с једне стране, с друге стране, ако се узме* и сл., односно граматичких – прилога (нпр. *Физички он подсећа на свог оца*) или падежних облика, нпр. инструментала и локатива: *Изгледом подсећа на оца; По изгледу подсећа на оца* и сл. Овај рад свакако представља посебни

допринос како проучавању метатекстуалних оператора са аспекта лингвистике текста тако и употпуњује когнитивистичко учење о тзв. „оградама“ помоћу којих се одређује степен припадности категорији.

Садржајна разноликост тематике која је била заступљена у излагањима чланова Комисије, изузетан теоријски допринос савременој словенској граматологији, али и лексикологији, односно когнитивној лингвистици и прагмалингвистици, богата грађа на којој су реализована истраживања (у излагањима су били представљени резултати истраживања у свим словенским језицима и бројним микројезицима) још једном су потврдили значај одржавања оваквих научних заседања, која између два славистичка конгреса служе као путоказ кретања славистичке мисли у овој важној, можда и најважнијој, ако узмемо у обзир да граматика чини језгро језичког система, области лингвистичких истраживања.

Најзад, ова информација о скупу не би била довољна да се на крају не помене сјајан излет по централној Пољској, коју је организовала домаћица овогодишње конференције Магдалена Дањелевич. Захваљујући њеној сталној пажњи, детаљно осмишљеном и пажљиво испланираном скупу, чланови Комисије су истински уживали у посети Варшавском универзитету и Пољској, из које су понели најлепше утиске у скоро све словенске земље, као и у Аустрију, Италију, Јапан, Немачку, Норвешку, Финску и Холандију.

Људмила Поповић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
ljudmila.popovic@fil.bg.ac.rs